

ΜΙΑ ΠΟΛΗ ΣΑΝ ΞΕΝΟ ΔΕΡΜΑ (Προλεγόμενον)

«Νοστάλγησα τη γεύση του βοδινού».

«Στην Ανατολή, οι όψεις των πραγμάτων κοιταγμένες από απόσταση είναι απατηλές».

«Το είχα πει στον εαυτό μου: μην πας στη Σαλονίκη.
Ίσως βρεις εκεί μια νέα όψη της απδίας του να είσαι άνθρωπος».

«Την είδα πλάι μου να περπατά η παγανίστρια καθ' οδόν».

«Ομίχλη, βροχή και λάσπη παντού
Βρωμερές μυρωδιές ως τα ύψη τ' ουρανού
Με την ομίχλη και τ' αγιάζι να ποτίζει το πετόι τους
Ευχθήθηκαν οι φαντάροι να βρίσκονταν πίσω στη Γαλλία στη σκηνή
τους».

«Λατρευτοί μου μπτέρα και πατέρα... Όπως τον βλέπεις από τη θάλασσα, είναι ένας πολύ όμορφος τόπος και μου θυμίζει πολύ την αγαπημένη μου Παλιά Αγγλία. Έχω σταμπάρει ένα σωρό αξιοθέατα και θα σας στείλω τις φωτογραφίες τους».

«Αφέντη! Τρέξε στο παράθυρο να δεις! Αγγλίδες-ακάλυπτες-πανέμορφες-τοσκ γκιουζέλ-πρώτο πράμα-αφράτες!».

«Δεν υπήρξαν ήρωες εδώ. Από ελνοοσία και κρυοπαγήματα πεθαίνανε εδώ οι στρατιώτες. Μια φορά στον πόλεμο είχα δει ένα σκετς σε ένα μιούζικ κωλ. Η αρτίστα φορούσε μια φούστα μέχρι πάνω από το γόνατο και τραγουδούσε ένα τραγουδάκι που έλεγε αν θέλετε να πάτε κάπου διακοπές να πάτε στη Σαλονίκη. Όχι, δεν υπήρξαν ήρωες εδώ».

«Όπως φάνηκε, οι κάτοικοι και κάθε παλιό μνημείο
Με γούτευσαν πολύ, μα δίχως πόνο στην ψυχή
Θα πω μια μέρα το αντίο
Στη Σαλονίκη την ... κομψή».

«Καθόλου δεν θα λυπηθώ να 'χω κοντά μου
Τους Παριζιάνους πάλι, μη θαρρείς
Χάρισμα τους κάνω στη νονά μου
Τους Θεσσαλονικείς».

«Βρομόνερα, λασπόχιο, λακκούβες τον χειμώνα
Λακκούβες, σκόνη και μύγες το καλοκαίρι
Κι ακόμη, ένας τόπος παραγεμισμένος από εμάς που καταφθάσαμε
Όπως πηχίζεται ένα κοκαλιάρικο νήπιο
Αν το μπουκώσεις για τα καλά σ' ένα φαγάδικο».

«Μίστερ Έλληνα, δυο λογάκια ακόμα θα σου πω
Σαν φιλοξενούμενους μας φέρθηκαν εδώ
Κι αν εμείς τα λογαριάζουμε χώρα σου
Κι αν δεν σ' αρέσει που μας έχεις στα πόδια σου
Δεν σε κατηγορούμε καθόλου γι' αυτό».

«Όχι για τους μιναρέδες που η λευκάδα τους τυφλώνει
Μα κατσιασμένοι δείχνουν σαν πλησιάσεις από κοντά·
Ούτε για τη λασπουριά ή τον Εβραίο, τους δρόμους και τις μυρωδιές
Τον Βαρδάρη και του Βotton τα Υγιεινά Λουτρά
Μα για το “Λούστρος Τζόνυ!” – απ' άλλον κόσμο, λες, φωνές –
Είναι που τη Σαλονίκη θα 'χεις πάντα αναθυμιά».

«Στη Θεσσαλονίκη βγήκαμε ένα απόγεμα ύστερ' από βροχή. Οι δρόμοι
γλιστρούσανε μουσκεμένοι κι ο ουρανός καιγόταν από μια δύση μαυ-
ροκόκκινη, σαν πυρκαγιά. Στα λυρικά νησιά μας δεν μπορούμε να φα-
νταστούμε τέτοια τραγικά ηλιοβασιλέματα. Η πόλη, ένα απέραντο
στρατόπεδο βρώμικο κι αντιπαθητικό».

«Πολλοί από τους Γάλλους φαντάρους στήνανε τα καβαλέτα τους καταμεσίς του δρόμου, για να κάμουν την ακουαρέλα ενός παλιού γραφικού σπιτιού. Όλοι σχεδόν κουβαλούσαν από μια φωτογραφική μηχανή και φωτογράφιζαν τα βυζαντινά μνημεία ή τις ζωντανές γραφικότητες της πολιτείας».

«Το νιόγιωμο φεγγάρι αιωρείται πάνω κει ισχνό και λαμπρό
Κι ολάκερος ο κόλπος αποκαλύπτεται ασημόχρους,
Μα είναι τότε η ώρα που μες στον ύπνο τους οι στρατιώτες βρίσκονται
νοερά
Στην Κορνουάλη ή στο Λονδίνο».

Τι είναι αυτό που αναμεταδίδουν οι ξένοι –κυρίως αγγλογάλλοι– και Έλληνες συγγραφείς που λογοτέχνησαν, οι περισσότεροι εξ αυτοψίας, τη Θεσσαλονίκη του Μεγάλου Πολέμου;

Πιστεύω πως είναι η *απορία* τους:

Ποιος είναι αυτός ο μυστήριος τόπος που τους περιέχει τώρα;

Πού βρίσκονται τα αναγνωρίσιμα στοιχεία της ανατολίτικης μυθολογίας του;

Τι είναι τούτα τα αλλόκοτα βαλκάνια όντα που τους περιτριγυρίζουν;

Σε τι διαφέρουν οι ντόπιες μύγες από τις ευρωπαϊκές;

Τα λογοτεχνήματα που δημιούργησαν είναι *αμυντικά, περιχαρκαωμένα*, καθώς δεν πλάθουν έναν νέο κόσμο με τα υλικά του υπάρχοντος, μα μέσω της εν θερμώ παρατήρησης, της επιλεκτικής καταγραφής και της προκατειλημμένης οριεντάλ μυθογραφίας στήνουν ένα σωστικό κέλυφος που τους επιτρέπει να επιβιώσουν από την τρέλα και τη ματαιότητα του πολέμου: βρισκόμαστε προσωρινά σε αυτόν τον αλλόκοτο τόπο και μια μέρα θα επιστρέψουμε στην ευλογημένη πατρίδα. Κι αν αυτός ο τόπος δεν είναι τόσο εξωτικός στ' αλήθεια, εμείς οφείλουμε να τον θεματογραφήσουμε ως τέτοιο, ξεχειλώνοντας την εικόνα του.

Μέσα στην αταραξία της άκαπνης Θεσσαλονίκης, όπου δεν έπεσε ούτε μια ντουφεκιά στη διάρκεια του πολέμου, οι άνθρωποι αυτοί βρίσκουν μίαν ανάπαυλα για να μεταβολίσουν τη φρίκη του μετώπου κουρνιασμένοι στα λασπωμένα τους αντίσκηνα, στημένα στα έμπεδα περίξ της πόλης.

Αβροδίατοι κολεγιόπαιδες, φαντάρια εργατόπαιδα, νοσοκόμες, εφημέριοι, αξιωματικοί καριέρας, φερέλπιδες λόγιοι, περιφέρονται στην πόλη και λεξιτεχνούν την άξενη όψη της· μια πόλη που μόνο στόχο έχει να τους αδειάσει τις τσέπες προτείνοντάς τους βυζαντινά μνημεία, ανατολίτικο ντεκόρ, άθλια μιούζικ κωλ, ευρωπαϊζόντα καφέ, συφοριασμένες πόρνες, εντόπια λαμόγια για κάθε εκδούλευση, νερωμένο κρασί και κίβδηλα σουβενίρ.

Ποιήματα, πεζά, μαρτυρίες, θεατρικά έργα, ημερολόγια που προγραμματικά *αποχαιρετούν* την πόλη. Λόγια ανθρώπων που νιώθουν περαστικοί από αυτήν. Ζορισμένες ψυχές που εκλύουν κείμενα. Ένστολοι που φορούν τη στολή και την πόλη σαν ξένο δέρμα που βιάζονται να το ξεφορτωθούν.

Αυτό το ξένο δέρμα ξεδιπλώνεται, εν πολλοίς, στις σελίδες που ακολουθούν.

Σ. Σ.

ΛΑΤΡΕΥΤΟΙ ΜΟΥ ΜΗΤΕΡΑ ΚΑΙ ΠΑΤΕΡΑ

► *Octavius C. Moore Haines*

Έμπεδο του Καραϊσίν
Θεσσαλονίκη, 27.4.1916

Λατρευτοί μου μητέρα και πατέρα,

Επιτέλους φτάσαμε ασφαλείς χτες. Ήταν ένα ήρεμο ταξίδι χωρίς λαπρόοπτα. Βέβαια εδώ το κλίμα είναι τελείως διαφορετικό από εκείνο στην Αίγυπτο. Σήμερα όλη μέρα είδα να πέφτει περισσότερη βροχή από όση τον ένα χρόνο που βρίσκομαι μακριά σας. [...]

Όπως τον βλέπεις από τη θάλασσα, είναι ένας πολύ όμορφος τόπος και μου θυμίζει πολύ την αγαπημένη μου Παλιά Αγγλία. Έχω σταμπάρει ένα σωρό αξιοθέατα και κάποια στιγμή θα σας στείλω τις φωτογραφίες τους.

Τώρα είμαι στο αντίσκηνο και νιώθω καλά, αν και είναι γεμάτο λάσπες τριγύρω. Καλύτερα μη μου γράψετε πριν σας στείλω την οριστική μας διεύθυνση.

«Τώρα είμαι στο αντίσκηνο και νιώθω καλά, αν και είναι γεμάτο λάσπες τριγύρω...»

[λίγες μέρες αργότερα, γράφει:]

Στη Θεσσαλονίκη πλανιέται μια διαολεμένη μπόχα παρόμοια με εκείνη σε κάποιες γειτονίες του Καΐρου. Δεν σας έχω αγοράσει τίποτα γιατί οι μαγαζάτορες έχουν πάει τις τιμές στα ύψη εκμεταλλευόμενοι την περίσταση αλλά και γιατί συνήθως τα είδη τους είναι φανταχτερά και κακόγουστα. Οι συνάδελφοί μου λένε πως ο Απόστολος Παύλος επισκέφτηκε αυτόν τον τόπο μονάχα μια φορά κι από τότε έστειλε μονάχα κάποιες επιστολές εδώ και πως μάλλον αυτό θα κάνουμε όλοι μας...

ΣΙΓΟΥΡΑ ΔΕΝ ΕΙΜΑΣΤΕ ΚΑΛΟΔΕΧΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΗ ΣΑΛΟΝΙΚΗ

► *Joseph Vassal*

Μπαίνουμε στον κόλπο της Σαλονίκης. Στ' αριστερά στα χώματα της Παλιάς Ελλάδας, προβάλλοντας μέσα από πελώρια σύννεφα μας αποκαλύπτονται τα βουνά Πήλιο και Όσσα, αυτά που οι αρχαίοι τα θεωρούσαν πανύψηλα, καθώς, το ένα πάνω στ' άλλο θα μπορούσαν ν' αγγίξουν τον ουρανό. Πιο μακριά, πάνω στην ίδια ακτή, εκτείνεται η τεράστια πεδιάδα του Βαρδάρη, βαθύπεδη, ελώδης και νοσηρότατη. Στα δεξιά μας αντικρίζουμε μια μύτη γης και πάνω της τα παραπήγματα του πυροβολικού να προβάλλουν στη σειρά με τις κόκκινες στέγες τους. Κατόπιν, στο μέσον αυτής της μεγάλης κούρμπας, διακρίνονται οι επαύλεις πνιγμένες στο πράσινο. Ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίντ είχε φυλακισθεί σε μιαν από τις ομορφότερες από αυτές, που 'χε για στόλισμά της λουλούδια και ουρί. Στο βάθος του κόλπου δεσπόζουν βουνά με λεπτοκαμωμένες φιγούρες. Η πόλη απλώνεται πάνω στα πρώτα υψώματα που επιβλέπουν το λιμάνι κι έπειτα κυρτώνεται στο σχήμα του όρμου.

Όμως βρέχει, κι έτσι αδικείται το μεγαλείο όλου αυτού του πανοράματος.

Η υποδοχή, στη συνέχεια, είναι ψυχρή και τυπική: τα πάντα δείχνουν γκριζα και μουντά, ελάχιστα γιορτινά. Βέβαια, το ξέρουμε πως

δεν πρόκειται και για κάνα χαρμόσυνο γεγονός που καταφθάσαμε εμείς, όμως, ενώ είναι γνωστό πως οι Έλληνες ρέπουν προς τη μεγαλοστομία, δεν μας έχουν ετοιμάσει την παραμικρή εκδήλωση, ούτε καν μια προσφώνηση. Σίγουρα, δεν είμαστε καλοδεχούμενοι στη Σαλονίκη: ο ελληνικός στρατός έχει ιδιοποιηθεί τα πάντα. Συνεχίζουμε πλέοντας προς τα περίχωρα, με προορισμό το Ζεϊντελίκ, όπου πρόκειται να στήσουμε τις σκηνές μας προτού αναχωρήσουμε για τη Σερβία. Σχεδιάζω να επισκεφθώ την πόλη απόψε.

ΟΙ ΣΩΣΤΙΚΕΣ ΛΕΜΒΟΙ ΕΙΝΑΙ ΕΤΟΙΜΕΣ

► *Arnaldo Fraccaroli*

Εδώ και μήνες, το θαλάσσιο ταξίδι σ' αυτά τα μέρη είναι ταραχώδες και γεμάτο απρόοπτα. Τα πλοία των ουδέτερων χωρών διασχίζουν τις εμπόλεμες θάλασσες με ζωγραφισμένα τα εθνικά τους χρώματα απ' άκρη σ' άκρη στα πλαϊνά τους και το όνομα της χώρας τους γραμμένο με γιγάντιους χαρακτήρες, σαν να θέλουν να πουν: «Προσέξτε, εγώ δεν έχω σχέση μ' όλα αυτά!».

Πάνω στα πλοία που οι χώρες τους έχουν εμπλακεί στον πόλεμο, όλα είναι έτοιμα για ένα ενδεχόμενο ατύχημα. Στις καμπίνες υπάρχει αναρτημένη μια πινακίδα που προειδοποιεί: σε περίπτωση ατυχήματος οι κύριοι επιβάτες θα πρέπει να ανέβουν αμέσως στο κατάστρωμα –από δεξιά ή αριστερά, ανάλογα με το σημείο όπου βρίσκεται η καμπίνα– και να επιβιβαστούν στη σωστική λέμβο νούμερο τάδε. Υποδεικνύουν επίσης πώς θα δοθεί ο συναγερμός: με ένα παρατεταμένο σφύριγμα κι ένα χτύπημα της καμπάνας. Οι σωστικές λέμβοι είναι ανά πάσα στιγμή έτοιμες για προσθαλάσωση, εφοδιασμένες με κουπιά, πανιά, νερό, ψωμί και φωτισμό. Όπως καταλαβαίνετε, το ατύχημα θα 'ναι κάνα υποβρύχιο ή καμιά νάρκη. Όλα είναι έτοιμα για να μπορέσετε να σωθείτε. Αν όμως δεν συμβεί το ατύχημα, τόσο το καλύτερο.

Η ατμοκίνητη βαρκούλα που έχει αράξει κι αυτή μαζί μ' εμάς στον κόλπο, στέλνει τώρα ένα άλλο σήμα: «Αναμείνατε το αντιτορπι-

λικό!». Η είσοδος του λιμανιού είναι ένας σωστός λαβύρινθος από δίχτυα και νάρκες· για να μπορέσει να μπει κανείς μέσα του, χρειάζεται να τον καθοδηγήσουν. Το είχαν οχυρώσει οι Σύμμαχοι από την πρώτη κιόλας μέρα που αποβιβάστηκαν, στις 5 Οκτωβρίου. Πρόκειται για μια εξαιρετικά πολύπλοκη οχύρωση, σωστό αριστούργημα όπως κρίνουν οι αξιωματικοί του πλοίου μας.

Και να, μας πλησιάζει γρήγορο και λυγρό ένα εγγλέζικο αντιτορπιλικό για να μας οδηγήσει με ασφάλεια. Ακολουθεί τα μυστηριώδη σημάδια που μόνον αυτό γνωρίζει και που του δείχνουν τον σωστό δρόμο, χαράζοντας έτσι μία σκερτσόζα πορεία. Όπως ένας τυφλός προχωρά οδηγημένος από το χέρι ενός παιδιού που προηγείται, έτσι και το μεγάλο μας ατμόπλοιο γλιστρά πειθήνια πάνω στα χνάρια του μικρού σκάφους.

Αποβιβαζόμαστε στη Σαλονίκη.

Η ΤΑΞΙΑΡΧΙΑ «ΦΤΥΑΡΙ ΚΑΙ ΣΚΑΠΑΝΗ»

► *T. B. Clark*

Έχετε ακούσει για τη φημισμένη 80ή Ταξιαρχία
 Που με φτυάρι και σκαπάνη κέρδισε φήμη λαμπρή στην Ιστορία;
 [...]
 Όσπου μια μέρα έως το κόκκαλο υγρή
 Εισπλέει στη Σαλονίκη κι αυτή.
 Αλυσμόνητη μέρα! Πώς να τη βγάλεις απ' το μυαλό!
 Τα βρίσκουν όλα να 'ναι μέσα σ' έναν υγρό πολτό·
 Ομίχλη, βροχή και λάσπη παντού
 Βρωμερές μυρωδιές ως τα ύψη τ' ουρανού
 Με την ομίχλη και τ' αγιάζι να ποτίζει το πετσί τους
 Ευχήθηκαν να βρίσκονταν πίσω στη Γαλλία στη σκηνή τους.
 Τελοσπάντων, παρήλασαν στην πόλη και σ' ένα έμπειδο στρατωνισθήκαν
 Ίδιο μ' εκείνο στην πατρίδα, ομοίως μελαγχολικό το βρήκαν·
 Εμφανίζεται ο Στρατηγός κι ευθύς εννοεί με τη μία
 Πως τούτη είναι η Ταξιαρχία Βράχος, άρτι αφιχθείσα από τη Γαλλία·